

ชื่อเรื่อง : การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย
อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้วิจัย : สุวิทย์ วงษ์บุญมาก

ปีงบประมาณ 2557 : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย รวมทั้งกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 74 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แนวคำถามการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย เกิดจากการนำหินอ่อนพรานกระต่าย ซึ่งเป็นเหมืองหินอ่อนแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีสีชมพูสวยงาม และเป็นที่ต้องการของตลาด มาทำเป็นผลิตภัณฑ์หินอ่อนพรานกระต่ายได้ 3 ประเภท คือ 1) ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมไทย และจีน 2) เครื่องตกแต่งอาคาร บ้านเรือนและของใช้เบ็ดเตล็ด 3) งานแกะสลักของไหว้ ซึ่งองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความจำเป็นอย่างมากต่อวิถีชีวิตการผลิตสินค้าของคนในท้องถิ่น จึงมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ส่วนกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย มี 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดความรู้ ตามหลักคิดของชาวบ้าน เน้นคุณค่าวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ที่ชาวบ้านมุ่งอธิบายตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ ด้วยวิธีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การแสวงหาความรู้จากนายจ้าง และการทำตามแบบความต้องการของลูกค้า 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ มีการวาดแบบภาพหัตถกรรมหินอ่อนไว้ในสมุดบันทึก ภาพถ่ายและวีดิทัศน์ 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) มีการประมวลความรู้ในการเขียนรูปแบบผลิตภัณฑ์หินอ่อนและภาษาที่เข้าใจง่าย 5) การเข้าถึงความรู้ การจัดทำสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ วีดิทัศน์ การจัดทำเอกสารเผยแพร่ องค์ความรู้ การสาธิต การเขียนแบบ และการสืบทอดด้วยวาจา 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ มีการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ที่ทีมวิจัยจัดขึ้น องค์ความรู้บนเว็บไซต์ผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ นายจ้างถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ลูกจ้าง ส่วนครอบครัวมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากพ่อแม่สู่ลูก และเครือญาติ 7) การเรียนรู้ การนำความรู้มาใช้ประโยชน์เกิดระบบการเรียนรู้สร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ นำไปสู่การปรับตัวและพัฒนาหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย ดังนั้น องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายเป็นความรู้ที่ชัดเจน นำมาสู่การเผยแพร่ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเผยแพร่และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างกว้างขวาง และมีการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย ไปถ่ายทอดแก่เด็กและเยาวชนผ่านเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายสู่สถานศึกษาที่อยู่ในท้องถิ่น

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ / ภูมิปัญญาท้องถิ่น / หัตถกรรมหินอ่อน

Research Title : Knowledge Management of the Local Wisdom on Phrankratai Marble Handicraft, Prankratai District, Kamphaeng Phet Province
Researcher : Suwit Wongboonmak
Fiscal Year 2014 : Kamphaeng Phet Rajabhat University

Abstract

The objectives of this research were to study the local wisdom on marble handicraft of Phrankratai and also the knowledge management process of the local wisdom on marble handicraft of Phrankratai, Kamphaeng Phet province. It was the qualitative research. The informants were 74 marble handicraft entrepreneurs the people who have had career about marble handicraft of Phrankratai at least for 5 years more, the elders, the local scholars were 74 persons all together. The data collection methods used in this research were interviews, in-depth interviews, and focus group discussions. The result of study has been found that the local wisdom about marble Handicraft of Phrankratai has occurred from the marble quarry of Phankratai which was a marble quarry of Thailand which had a beautiful pink and has been demanded by the market. The marble products of Phrankratai have been divided into 3 kinds 1) the religion and cultures of Thai and China 2) the furniture of building and the sundries 3) the carvings of respect. The local wisdom was necessary for lifestyle therefore, the local people's production is transmitted from one generation to another one but the processes of knowledge management on the local wisdom about marble handicraft of Phankratai had the following 7 steps 1) knowledge identification according to the local people's thought emphasizes on the folklore about the culture tradition, the values are available in the local that the residents describe on the local phenomena. 2) the knowledge creation and acquisitions by learning from the actual practice, pursuit from employers and doing what customers demand 3) the knowledge organization by drawing the pictures in handicraft marble notebook, photos and videos 4) the knowledge codification and refinements, the tacit knowledge 5) the knowledge access, the preparation of media, the publication of knowledge, the verbal succession 6) knowledge sharing, there was a knowledge sharing informally, the participant to share the knowledge that the research team held, there is cognitive on the website via the information technology 7) the learning, to utilize the knowledge to create the learning system of knowledge and new experience which leads to the adaptation and the development of the marble

handicraft in Phrankratai in the future. The local wisdom, therefore, about the marble handicraft of Phrankratai was the explicit knowledge, it has been brought to the information technology to disseminate and preserve the local wisdom widespreadly and it also has been conveyed to the children and the youth through the publication of the local wisdom about marble handicraft of Phrankratai to the local schools.

Keywords: Knowledge Management / Local Wisdom / Marble Handicraft

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร สำเร็จได้ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์ และความร่วมมือในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดีจากทุกๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำและผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่ายในพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านพราน เทศบาลตำบลพรานกระต่าย และองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำกระต่ายทอง ประชาชนผู้ผลิตหินอ่อนทุกท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านงบประมาณสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ทวนทอง เขาวงกิตพิงศ์ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและการจัดบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย วงษ์นายะ ประธานคณะกรรมการบัณฑิตศึกษา ประจำสาขาพุทธศาสตร์การบริหารและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรขา อธิญวงค์ อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร รองศาสตราจารย์อรุณลักษณ์ รัตนพันธ์ ผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญวิชัย สมพงษ์ธรรม คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชธานี รองศาสตราจารย์ ดร.ระมัด โขชัย อาจารย์โปรแกรมวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร รองศาสตราจารย์ ดร.ปาจริย์ ผลประเสริฐ คณบดีคณะวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ที่ให้ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณอาจารย์โอกามา จำแก่ อาจารย์จำเนียรน้อย สิงห์รักษ์ อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ที่เป็นผู้ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล และผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ที่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์ และร่วมสนทนากลุ่ม จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี

คุณประโยชน์ที่พึงมีจากผลงานการวิจัยนี้ขอมอบแต่บิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ได้อบรมสั่งสอน ชี้แนวทางและคอยให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมการศึกษาของผู้วิจัยมาโดยตลอด

สุวิทย์ วงษ์บุญมาก

กรกฎาคม 2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	9
แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	28
แนวคิดเกี่ยวกับหัตถกรรมไทยและหัตถกรรมหินอ่อน	34
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้	37
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	50
กรอบแนวคิดในการวิจัย	66
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
ระยะที่ 1 ก่อนดำเนินการวิจัย	67
ระยะที่ 2 การดำเนินการวิจัย	68
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อน	
อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร	68
ผู้ให้ข้อมูล	68
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	68
การเก็บรวบรวมข้อมูล	69
การวิเคราะห์ข้อมูล	70

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมหินอ่อน อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร	71
ผู้ให้ข้อมูล	71
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	71
การเก็บรวบรวมข้อมูล	72
การวิเคราะห์ข้อมูล	73
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	75
ตอนที่ 1 บริบทชุมชนอำเภอพรานกระต่ายจังหวัดกำแพงเพชร	
ประวัติความเป็นมาของอำเภอพรานกระต่าย	75
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเทศบาลตำบลพรานกระต่าย	76
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเทศบาลตำบลบ้านพราน	80
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ากระต่ายทอง	85
ตอนที่ 2 องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	92
กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	93
องค์ประกอบการแปรรูปหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	93
ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	93
การสืบทอดภูมิปัญญา	98
การปรับตัวและการประยุกต์ใช้ความรู้	98
มิติความสัมพันธ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการอนุรักษ์	99
ตอนที่ 3 กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหิน	99
ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดความรู้	99
ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและแสวงหาความรู้	102
ขั้นตอนที่ 3 การจัดความรู้ให้เป็นระบบ	105
ขั้นตอนที่ 4 การประมวลและกลั่นกรองความรู้	106
ขั้นตอนที่ 5 การเข้าถึงความรู้	109
ขั้นตอนที่ 6 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	109
ขั้นตอนที่ 7 การเรียนรู้	110
สรุปกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อน	112

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	113
สรุปผลการวิจัย	114
อภิปรายผลการวิจัย	121
ข้อเสนอแนะ	126
บรรณานุกรม	127
ภาคผนวก	135
ก แบบสัมภาษณ์การวิจัย	136
ข การบันทึกร่องรอย (Field note)	143
ค รูปกิจกรรมวิจัย	159
ง หนังสือราชการ	171
จ บุคคลที่ประกอบอาชีพตัดกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	183
ประวัติผู้วิจัย	213

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	แสดงองค์ประกอบหลักในการจัดการความรู้	44
2.2	กระบวนการจัดการความรู้จำแนกตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการ	46
4.1	จำนวนสัตว์ ของเทศบาลตำบลพรานกระต่าย	79
4.2	จำนวนประชากรของเทศบาลตำบลบ้านพราน	81
4.3	จำนวนกำนัน/ผู้ใหญ่บ้านในเขตเทศบาลตำบลบ้านพราน	82
4.4	โครงสร้างของเทศบาลตำบลบ้านพราน	84
4.5	เบอร์โทรศัพท์ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้านในเขตเทศบาลตำบลบ้านพราน	85
4.6	จำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลถ้ากระต่ายทอง	87
4.7	สถาบันและองค์กรทางศาสนาในเขตเทศบาลตำบลถ้ากระต่ายทอง	87
4.8	จำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	100
4.9	การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification)	102

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ลักษณะความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย	15
2.2	รูปแบบการจัดการความรู้ของ Lindsey	45
4.1	การเลือกชนิดสีของหินอ่อน	94
4.2	การตัดหินอ่อนด้วยเครื่องจักรที่เป็นโซ่กากเพชร	95
4.3	การออกแบบผลิตภัณฑ์	95
4.4	เจียรหินอ่อนให้มีขนาดตามที่ออกแบบ (งาช้าง)	96
4.5	การเหลาและกลึงหินอ่อนด้วยเครื่องกลึง	96
4.6	การขัดมันหินอ่อนด้วยเครื่องจักรและกระดาษทราย	97
4.7	การลงน้ำยาขัดเงา	97
4.8	การประกอบชิ้นส่วนต่างๆ ของผลิตภัณฑ์ (งาช้าง)	98
4.9	การศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)	102
4.10	การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก	103
4.11	การสำรวจการประกอบอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น	103
4.12	การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เทศบาลตำบลพรานกระต่าย	104
4.13	การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) อบต. ถ้ากระต่ายทอง	104
4.14	ผลิตภัณฑ์หินอ่อนที่มีขนาดเล็กใช้สำหรับเป็นของฝากของที่ระลึก	108
4.15	กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	111
4.16	สรุปกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมหินอ่อนพรานกระต่าย	112